

Výživa armád za světové války:

(Pokračování.)

V. Německo.

OBSAH:

- A. Celková situace.
- B. Organizace vyživovací služby roku 1914.
 - 1. Orgány služby.
 - a) Povinnosti a práva vojenských velitelů.
 - b) Polní intendance.
 - c) Výkonné orgány u vyšších velitelství.
 - d) Výkonné orgány u útvarů.
 - 2. Výbava proviantem a dopravními prostředky.
 - 3. Polní pekárny.
 - 4. Chod vyživovací služby.
- C. Mobilisace a nástup roku 1914.
- D. Operace.
 - 1. Výživa za postupu.
 - 2. Výživa na ustálené frontě v období klidu.
 - 3. Výživa v zákopech za velkých bojů.
 - 4. Výživa za ústupu.
 - 5. Výživa v krajinách hornatých.
- E. Využití místních zdrojů armádou v poli.
- F. Opatřování proviantu v zápolí.
- G. Zásobování chlebem.
- H. Zásobování masem.
- I. Zásobování brambory.
- K. Zásobování zeleninou.
- L. Zásobování nápoji.

- M. Zásobování kuřivem.
- N. Zásobování markytánským zbožím.
- O. Zásobování ovsem.
- P. Zásobování senem.
- Q. Závěr.

*

A. Celková situace.

Německá říše měla před světovou válkou asi 70 milionů obyvatelů a byla především zemí průmyslovou.

Obrovský rozmach německého průmyslu, touha po získání zemí, dodávajících suroviny, bezohledná snaha dobýt nových odbytišť, tvrdá vůle zeslabiti, dokonce i zničiti konkurenty, byly důležitými články řetězu příčin světové války. Základ k velkému průmyslovému rozvoji položilo nerostné bohatství říše. Největší význam z nerostů dobývaných měly uhlí, železo, zinek a soli. V průmyslu železářském, chemickém, optickém a potravinářském stojí Německo i po své porážce na jednom z prvních míst mezi evropskými státy.

Se vzrůstem průmyslu nutně se rozvinuly komunikační a dopravní prostředky.

Hospodářským rozvojem vzkvétal i obchod; německý kapitál tísnil citlivě Velkou Britanii, když byl zatlačil Francii již dříve do pozadí.

Necelá třetina obyvatelstva zabývala se zemědělstvím a chovem dobytka. Přírodní podmínky pro zemědělství nejsou právě příznivé, neboť půda je většinou málo úrodná, podnebí místy drsné. Velkým úsilím byly zúrodněny hubené a písčité půdy, odvodněny močály a získány nové plochy pro ornou půdu. Z obilnin převládá na severovýchodě žito a oves, na západě pšenice. Ale veškerá úroda, ač značná, nestačila ani zdaleka pro domácí spotřebu.

Chovu dobytka, zejména hovězího a vepřového, jsou věnovány švábsko-bavorská plošina, severní močálovité a jezernaté nížiny.

Stav německého zemědělství, ač velmi pokročilého, byl za světové války Achillovou patou německého úspěchu. Protože vlastní půda nemohla uživiti tak početné obyvatelstvo i při skoupém přídělu potravin, zahájila Dohoda přísnou blokádu a zamezila dovoz potravin do Německa. Němci snažili se doplňovati své zásobování zabráním Srbska, Rumunska a velké části Ruska. Když se jim již již otvírala naděje na dovoz obilí a jiných potřeb z ostatní Rusi, a zvláště ze Sibíře, uzavřela československá armáda tuto zásobovací komoru obsazením sibiřské dráhy a tím podstatně přispěla ke zlovení německého odporu.

*

B. Organizace vyživovací služby roku 1914.

1. Orgány služby.

Služební předpis pro výživu německých vojsk za války z r. 1908 svěřoval péči o výživu vojsk všem vojenským velitelům, polním intendantům, výkonným orgánům u vyšších jednotek a proviantním důstojníkům (Verpflegungsoffizier) útvarů.

Předpis, počínající slovy: „Ve všech válkách je zajištění výživy vojsk předpokladem úspěchu“, zdůrazňoval při každé příležitosti význam zásobování armád potravinami a krmivem, kladl všem vyjmenovaným orgánům na srdce důležitost a vážnost jejich činnosti v oboru výživy jednotek, nabádaje je k pečlivým přípravám v míru a k bezohledné energii za války.

a) Povinnosti a práva vojenských velitelů.

Veškerým vojenským velitelům uložena byla povinnost starati se o nepřetržitou a hojnou výživu podřízených jednotek a zajistiti ji vlastními úkony.

V nejvyšší instanci řídil vyživovací službu náčelník generálního štábu polních vojsk.

Armádní velitelé měli právo zvýšiti stanovenou polní dávku, jestliže toho vyžadovaly zvláštní námahy, klimatické nebo povětrnostní poměry, a přiznávatí přídavky ke stravě. Byli povinni přidělití, bylo-li toho třeba, armádním sborům etapním vozatajské kolony a zvýšiti předepsaný počet vozů pro dopravu potravin a krmiva u útvarů.

V nepřátelské zemi mohli naříditi nákup za hotové, stanovití maximální ceny a povolití výplatu stravného.

Velitelé armádních sborů měli právo zvýšiti denní dávku chleba až na 1000 g, dávku krmiva až o 500 g ovsu nebo 1500 g sena; byli povinni stanovití způsob výživy (stravování u obyvatel nebo z vlastní kuchyně), řídití pohyb vozatajských kolon, jež jsou sboru organizačně pro dopravu proviantu přiděleny, a určití místa, kde útvary odbírají potraviny a krmivo.

Velitelé vojskových těles mohli naříditi rekvisice, stanovití místní ceny pro nákupy, povolití spotřebu jedné železné (záložní) dávky a disponovati s vozy na potraviny a krmivo útvarů.

b) Polní intendance.

Vyšším velitelům byla dána k dispozici pro jednotné řízení výživy v poli intendance, jež byla polním správním úřadem.

V čele všech intendancí (armádních, etapních, sborových a divisních) stál generální intendant polních vojsk, jenž byl zařaděn ve velkém hlavním stanu (Großes Hauptquartier) a jehož úlohou bylo, aby podle směrnic nejvyššího velitelství (náčelníka generálního štábu polních vojsk) vypracoval všeobecná nařízení pro výživu vojsk, závazná pro všechna velitelství a veškeré útvary. Generální intendant byl sice podřízen generálnímu ubytovateli (Generalquartiermeister), který, podléhaje náčelníku generálního štábu polních vojsk, řídil veškeré zásobování (střelivem, potravinami a krmivem, zdravotnickým, ženijním a jiným materiálem), ale generální ubytovatel zasahoval do jednotlivých odvětví zásobování jen potud, aby zabránil třenicím, které by mohly vzniknouti, když by se zájmy různých odvětví křížily.

Byla-li dána polním intendancím jednotná hlava, byla jim přesto ponechána velká působnost a i samostatnost.

Armádní intendant řídil vyživovací službu u armády podle směrnic a rozkazů armádního velitele a generálního intendanta a pečoval o to, aby zásoby docházely k těm částem armády, kterým jich bylo nejvíce třeba.

Etapní intendant obstarával podle nařízení inspektora etapy a armádního intendantu přísun zásob ze zápolí k armádě a jejich další dopravu a využíval zdrojů etapy.

Sborový intendant pečoval o výživu sboru, řídil činnost pekáren, skladů a proviantních kolon přidělených sboru a požadoval přísuny od etapního intendantu.

Divisní intendant využíval místních zdrojů a spravoval a rozděloval přísuny. Jsa v stálém a osobním styku s veliteli útvarů, dohlížel na vyživovací službu u těles, odstraňoval nedostatky, anebo je hlásil s náležitým návrhem svému veliteli.

Intendanty zpracovávali návrhy pro působnost vyživovací služby a předkládali je veliteli po předcházející dohodě s náčelníkem štábu. Návrhy na rozkazy pro vojisková tělesa odevzdávali náčelníku štábu, který je zařadil, když vyhovovaly situaci, do operačních rozkazů.

Odborné pokyny pro orgány vyživovací služby, ať u vojiskových těles, anebo u vyživovacích ústavů, vydávali a podpisovali intendanty sami. V případech, které vyžadovaly okamžitého zásahu, měli intendanty právo, naříditi vše, čeho bylo třeba, z rozkazu velitele.

c) Výkonné orgány u vyšších velitelství.

Pro shromažďování, správu a výdej potravin a krmiva byly polním intendantcím přímo podřízeny vyživovací ústavy, a to: sborové pekárny a polní proviantní úřady (armádní, sborové, divisní).

U těchto ústavů konali službu aktivní a záložní proviantní úředníci (Proviantamtsbeamte). Záložní úředníci doplňovali se z osob, které se pro tuto službu hodily, majíce v občanském životě příbuznou působnost; byli cvičeni v druhém pololetí své jednoroční služby u proviantních ústavů.

d) Výkonné orgány u útvarů.

Výkonnou vyživovací službu u útvarů konali proviantní důstojníci (Verpflegungsoffiziere), zařazení u pěších praporů, dělostřeleckých oddílů, jezdeckých pluků a pod., za pomoci pokladníků (Zahlmeister).

Proviantní důstojníci byli ustanoveni velitelem vojiskového tělesa z řad podřízených důstojníků a měli tuto působnost: odbíratí, nakupovatí a rekvirovatí potraviny a krmivo, řídití porážku dobytka, vydávatí proviant setninám a dohlížeti na přípravu stravy v polních kuchyních. Dostávali peněžní zálohu z pokladny tělesa, kterou doplňovali tím způsobem, že odváděli doklady za uskutečněné výdaje.

2. Vybava proviantem a dopravními prostředky.

Jako stálou zásobu udržovaly veškeré útvary tři železné (záložní) dávky pro muže a tažného koně, a jednu železnou dávku pro jezdeckého koně. Železná dávka skládala se z masové konzervy a sucharů pro muže, z ovsa pro koně, a směla býti spotřebována jen při naprosté nutnosti na rozkaz velitele vojiskového tělesa.

Pro odběr potravin byly útvary vybaveny vozy na potraviny a krmivo, jichž počet byl stanoven tak, aby mohly naložiti dvoudenní potřebu a část železné dávky, jak nám ukazuje tato tabulka:

Jednotka	Válečný počet		Počet vozů na	
	osob	koní	potraviny	krmivo
armádní sbor	44.335	15.692	220	70
pěší divise	19.859	6.556	101	26
jezdecká divise	5.289	5.668	36	35
pěší pluk (3 prap.)	3.281	169	50	15
„ prapor	1.076	51	16	5
„ rota	264	8	3	1
jezdecký pluk (4 esk.)	724	769	5	5
jezdecká eskadrona	169	178	1	1
dělostřelecký pluk (2 odd.)	1.374	1.286	10	8
„ oddíl (3 bat.)	678	635	5	4
„ baterie	151	137	1	1
muniční kolona	200	198	1	1
ženijní rota	267	17	1	—
telegrafní oddíl u divise	43	25	—	—
sanitní rota	311	51	1	—
polní nemocnice	60	29	—	—

Na přípravu stravy měly útvary převozné kuchyně, jež měly naloženu jednu normální a jednu železnou dávku.

Každý mobilní armádní sbor byl vybaven 2 vozatajskými prapory, které se skládaly:

- ze 4 těžkých proviantních kolon po 27 čtyřsprežných vozech,
- ze 2 lehkých proviantních kolon po 36 čtyřsprežných vozech a
- ze 7 vozatajských kolon po 48 dvousprežných vozech.

Náklad byl stanoven na 1.000 kg na vůz těžké, na 750 kg na vůz lehké proviantní kolony a na 1.200 kg na vůz vozatajské kolony. Mohla tedy dopravit proviantní kolona 27.000 kg, vozatajská kolona 57.600 kg a všechny kolony armádního sboru čtyřdenní zásoby potravin a ovsu. Kolony měly vojenský doprovod a odjížděly naloženy do nástupového prostoru. Byly určeny pro dopravu proviantu z etapních skladů do polních skladů sboru.

Etapní inspekce disponovaly etapními vozatajskými kolonami, skladištními kolonami a automobilními kolonami.

Etapní vozatajské kolony se skládaly z 48 dvousprežných vozů s nosností 1.200 kg na jeden vůz; užívalo se jich ku převozu zásob z konečných železničních stanic do etapních skladů.

Skladištní kolony měly též účel, byly však utvořeny až v nástupovém prostoru a neměly vojenského doprovodu.

Automobilní kolony s nosností 54 tun, přidělené etapním inspekcím, byly určeny pro dopravu zásob všech druhů.

3. Polní pekárny.

Chléb měl býti vyráběn v polních pekárnách. Každý armádní sbor měl dvě pekárny o 12 pojízdných pecích a každá pekárna mohla upéci za 24 hodin 23.000 dávek chleba po 750 gr. Byly-li obě pekárny v činnosti, ukojily potřebu sboru. Výbava polních pekáren pojízdnými pecmi znamenala velký pokrok, považíme-li, že pruské vojsko mělo ještě roku 1870 pece, jejichž výkonnost byla jen o málo větší než výkonnost pecí Bedřicha Velkého.

Etapní inspekce byly vybaveny etapními pekárnami, jež měly stabilní pec soustavy Peyerovy s denní výkonností 28.000 až 36.000 dávek chleba.

4. Chod služby vyživovací.

První a nejdůležitější zásadou vyživovací služby v německém vojsku bylo žítí ze zdrojů válečného pásma. Intendance

i útvary musily věnovati této činnosti největší péči. Přes to bylo však postaráno o to, aby vojsku mohlo býti přisunuto vše, co nenašlo na místě.

Přisun z vlastní země do pole byl organisován přesným a obsáhlým plánem. Zásoby, opatřené domácími úřady, měly býti soustředěny v hlavních proviantních skladech v zápolí, z nichž každý měl míti v mobilisaci zásoby na osm dní pro 200.000 osob a 60.000 koní, jež byly dány k dispozici generálnímu intendantovi.

Generální intendant přiděloval zásoby skladů jednotlivým armádám. K své dispozici měl mobilní zásobu v železničních vlcích.

Úlohou armádních a jim podřízených etapních intendantů bylo, přisunouti v dohodě s orgánem dopravní služby armádního velitelství zásoby potravin a krmiva k armádě. Tato součinnost orgánů vyživovací a dopravní služby měla zameziti přetížení drah, zjev, který byl za dřívějších válek na denním pořádku. Náklad vlaků měl určovati armádní intendant podle potřeby. Při nosnosti 250 až 300 tun vezl proviantní vlak pro armádní sbor buď potraviny na jeden den a krmivo na dva dny nebo mouku na 10 dní aneb oves na 3 dny.

Proviantní vlaky měly býti instradovány ze zápolních proviantních skladů do konečných železničních stanic, zásoby pak dopraveny do etapních a odtud do polních skladů, kde je měly odbíratí útvary.

Jezdecké divise, o nichž bylo předpokládáno, že se budou pohybovati před frontou a na křídlech armád, byly odkázány na místní zdroje. Měly k dispozici jen vozy na potraviny a krmivo útvarů; i ty mohly býti ponechány vzadu, aby neztěžovaly pohyblivost divise. Naopak zase měl velitel jezdecké divise právo rekvirovati selské vozy a doplniti z nich trén útvarů, aneb utvořiti zásobovací kolony, které by naložily trvanlivé zboží, jako oves, kávu, cukr, sůl, mouku a pod. Když by toto zásobování nepostačilo, mělo zasáhnouti armádní velitelství.

I v armádních sborech měla býti zajištěna výživa největší měrou žitím z válečného pásma, a to buď stravováním vojska u obyvatelů nebo nákupem a rekvisicemi.

Rekvisici mohl naříditi každý velitel vojskového tělesa a vyšší jednotky. Konali je proviantní důstojníci útvarů a proviantní úředníci vyšších velitelství, za pomoci vojenských oddílů a za účasti místních civilních úřadů. Každý, kdo zvěděl o zásobách, byl povinen oznámiti je svému představenému a, byly-li velké, intendanci.

Opatřování čerstvého masa bylo přenecháno zcela útvarům, jež byly vybaveny porážkovým náradím. Na zřízení ústředních jatek ve sboru nebo v divisi nebylo před válkou pamatováno; jen etapní pekárny měly dodávati maso etapním formacím. Dovoz živého dobytka ze zápolí byl sice připraven, ale zásadně mělo býti dopravováno do pole jen maso uzené a naložené, konzervy, salámy a slanina.

Pro přípravu stravy opatřeny útvary polními kuchyněmi, jež patřily k bojovému trénu. Spotřebovaná dávka byla nahrazována nákupem anebo rekvisicí anebo byla brána z vozů na potraviny.

Vozy na potraviny a krmivo sloužily útvarům jako spojka mezi polními kuchyněmi a sborovými kolonami, nebo jinými výdejny (polní sklady sborů a pod.). Večer měly míti naloženou potřebu pro příští den. Náplň zbožím, které útvary nemohly získati na místě, měla se konati tím způsobem, že buď sborové kolony byly

odeslány do oblasti útvarů, anebo vozy na potraviny a krmivo dozadu. Plné vozy patřily k zavazadlovému trénu, jenž býval sloučen zpravidla v armádním sboru. Náklad těchto vozů nebyl přesně stanoven; za dobrých komunikačních poměrů měly véztí dvě denní dávky, tři dávky čaje a část železné dávky. Vozy patřily do svazku praporů, oddílů a jezdeckých pluků. Podle potřeby mohl býti počet jejich zvýšen rekvírovanými povozy, avšak jen za souhlasu velícího generála.

Proviantní a vozatajské kolony armádních sborů tvořily mobilní zálohu potravin a krmiva k dispozici velitele sboru; jejich pochod měl býti pečlivě sledován evidencemi tohoto vzoru:

Vozatajská kolona čís. 1			
Dne	Činnost	Km	Náklad
5.	Pochod z A do výdejšího místa B	35	18.000 dávek chleba, uzeného masa, krup, kávy, soli a 5.600 dávek ovsá
	Výdej a pochod z B do C	5	—
6.	Pochod z C do etapního skladu v D	30	—
7.	Náplň v D	—	18.000 dávek chleba, rýže, kávy, soli, 6.000 dávek slaniny a 6.000 dávek ovsá
	Pochod do E	25	—
8.	Pochod z E do F	36	—

Když to poměry vyžadovaly, mohla býti zařaděna část kolon sboru do pochodového proudu divisi, nebo všechny kolony rozděleny po divisích. Zásadou bylo, aby kolony, určené k výdeji, byly tak blízko u útvarů, aby jejich vozy na potraviny a krmivo mohly k nim dojetí, potřebu odebrati a doraziti zase zavčas k útvarům, anebo aby se mohla kolona rozjeti po ukončení pochodu do ubytovacích míst útvarů a odevzdati jim proviant. Vyprázdněné kolony odjížděly k náplni do etapních skladů anebo do polních skladů, zřízených péčí sborového intendanty.

C. Mobilisace a nástup roku 1914.

Když byl dne 1. srpna 1914 uveden v činnost ohromný mobilizační aparát, nastal u intendantů nový život. Sborové intendanty se rozdělily na intendanty polní a zápolní; úlohou těchto bylo vsunovati do nástupových transportů proviantní vlaky, naplniti zápolní proviantní sklady a zahájit výrobu sucharů a konserv.

Polní intendance se starala již jen o mobilní sbor; za jejího dozoru byly útvary vybaveny předepsanými dávkami, naloženy proviantní a vozatajské kolony sboru. Tato první potřeba proviantu byla jednak uložena v proviantních skladech, jednak zamluvena podle sjednaných smluv u obchodníků.

Pro výživu nástupových transportů byly zřízeny na všech traťích stravovny v takovém počtu a výkonnosti, aby každý transport dostal dvakrát denně teplou stravu a jednou denně teplou kávu se zákuskem. U stravoven bylo také zařízení pro napájení koní. Protože zřízení stravoven bylo již v míru pečlivě připraveno, zahájily činnost již čtvrtým mobilizačním dnem a osvědčily se velmi dobře nejen za nástupu, ale i po celou dobu války. Stravovaly ohromné množství transportů, nutných pro neustálé přesuny bojových jednotek. I v obsazeném území zřizovaly polní intendance stravovny.

Do nástupového prostoru byli předem vysláni důstojníci generálního štábu, lékaři a intendanti, aby připravili umístění, ubytování, výživu a zdravotnickou službu. Již v míru byly vykonány dalekosáhlé přípravy: určeny ubytovací oblasti vyšších jednotek, vyhlédnuta místa pro sklady a pekárny, sepsány přehledy o příjezdu proviantních vlaků a pod.

Ačkoli se v prvních dnech nástupu měly útvary stravovati u ubytovatelů, přece byla přesunuta s nástupovými transporty dvacetidenní potřeba potravin a krmiva.

Práce orgánů, vyslaných do nástupového prostoru, byla velmi usnadněna ochotou obyvatelstva a úřadů. V mnohých obcích konali učitelé dobrovolné služby v obecních a telegrafních úřadech. Ubytovatelé stravovali vojsko podle možnosti, ale chléb a oves musila dodávati vojenská správa všude.

Výživa nastupujících vojsk odbyla se hladce, beze všech třenic; značná část proviantních vlaků nebyla ani vyložena.

Méně příznivá byla situace při prvním postupu, neboť přípravy byly přerušeny náhlým zahájením operací před ukončením nástupu.

D. Operace.

1. Výživa za postupu.

Při přípravách, týkajících se výživy velkých jednotek jezdeckta, bývala hájena dvě stanoviska: jednak snaha učiniti jezdeckto co možná nejpohyblivější a zbaviti je každé postradatelné přítěže, jednak zase obava, že i ve válečném pásmu s vyspělou zemědělskou kulturou nebude možné sehnati chléb a oves v potřebném množství. První stanovisko zvítězilo. Jezdeckto dostalo jen vůz na potraviny a krmivo pro útvary; kolony vyšším jednotkám přiděleny nebyly.

Bylo tedy jezdeckto odkázáno na to, co poskytovalo válečné pásmo, kde si mohlo rekvirovati i povozy. To se vskutku hojně stávalo. U jezdeckého sboru Schmettowova v Rumunsku byly dokonce sestaveny kolony s volským potahem.

Válečné zkušenosti všech německých jezdeckých divisí vrcholí poznatkem, že jezdeckto potřebuje pro zabezpečení výživy vlastní automobilovou kolonu. Vozatajské kolony, vyslané armádním sborem, přicházely pozdě; kolony sestavené v poli neskýtaly ani přibližné náhrady.

Pokud jezdecké divise postupovaly pomalu a stejnoměrně, mohly si opatřit výživu svými exploatačními oddíly. Těžší však již byla situace při rychlém postupu. A nedostatek nastal, když se jezdecké jednotky zastavily na úzkém prostoru. Když 7. a 9. jezdecká divise před přechodem přes řeku Maasu na sever od Lutychu byly na několik dní zastaveny, chyběl oves. Také při dalších pochodech po- cítovaly jezdecké divise, zakrývajíc postup armád na západní frontě, velmi citelně nedostatek vlastních kolon a musily dokonce z té příčiny zastavit postup.

Na východní frontě nemohly pomoci přechodným nedostatkům ani kolony, neboť se nedostaly na tamějších cestách kupředu.

Ve výživě mužstva jezdeckých jednotek scházel často chléb; v zemi nebylo lze jej opatřit, k pečení nebyvalo času. Jezdecký sbor Schmettowův byl vybaven čtyřmi pojízdnými pecmi, jež konaly dobré služby. I když nemohly vždy za ním následovati, mohlo jich býti přece jen ponejvíce výhodně využito.

Mohlo-li jezdecktvo, pohybující se daleko před armádami, žítí převážně ze země, byly armády samy odkázány převážně na dovoz.

Armádním sborům byly k dispozici při zahájení postupu zásoby proviantních vlaků, jež nebyly spotřebovány v nástupovém prostoru. Aby však výživa byla zajištěna za všech okolností, připravili etapní intendanty ve směru postupu nové vlaky. Poněvadž země skýtala s počátku hojnost zdrojů, zůstaly vlaky buď zcela neb aspoň částečně nevyprázdněny. Přední sbory, domnívající se, že vlaky budou spotřebovány sbory táhajícími za nimi, požadovaly vždy nové a nové proviantní vlaky, ba i výpomoc z mobilní zálohy generálního intendanta. Poruchy v železniční dopravě rozmnožily zmatek a přísun se stal v krátké době zcela nepřehledným.

Když dne 5. září 1914 byla přemístěna hlavní etapní stanice 1. armády do Chauny, bylo rozptýleno na západ od Maasy, na tepně Lutych—Brusel—Cambrai—Chauny (300 km), 34 vlaků s potravinami, 7 s ovsem a 2 s moukou, a na východ od Maasy dalších 15 vlaků s potravinami, 2 s ovsem a 1 s moukou. Bylo třeba značné námahy a trvalo to až do 27. října 1914, než trať byla uvolněna. Práce byla ztížena snahou armádních sborů, udržeti si zálohy ve vlacích, tedy je nevykládati, což vedlo k přeplňování nedokonale vybudovaných nádraží.

Když nastal poznenáhlu v dopravě pořádek, požadovali etapní intendanty od hlavních proviantních skladů v zápolí, armádě přidělených, přísun proviantních vlaků, naložených podle potřeby, a mimo to, zvláště při velkých přesunech nebo při náhlém zesílení armády, i výpomoc od generálního intendanta. Mobilní záloha generálního intendanta se zvláště osvědčila za přesunů v roce 1914 a 1915. Pro nedostatek vagonů byla však později zrušena.

Dopravu v prostoru mezi konečnou železniční stanicí a výdejnou pro útvary měly zprostředkovati vozatajské etapní a sborové kolony. Brzo se však ukázalo, že trény mají přesně omezené hranice výkonnosti a že přísun selže, jakmile jsou překročeny hranice. Vzpomínky na systém pětidenních pochodů Bedřicha Velkého ožily.

Nejzřejměji se to ukázalo na západě na pravém křídle německého vojska. Když 1. armáda dosáhla řeky Sommy, nedosáhla železniční doprava ještě Bruselu. Nouzově zřízená trať Herbesthal—Lutych mohla dopravit jen malou část ohromné potřeby; mimo to přepravovala od 23. do 26. srpna 1914 vojska IX. záložního sboru a byla pro všechny jiné transporty uzavřena. Ačkoli bylo tehdy užito

všech automobilních kolon 1. a 2. armády, bylo spojení přerušeno, přísun selhával

I bylo uloženo městu Bruselu, aby opatřilo okamžitě čtyřdenní výživu pro 1. armádu. Brusel se snažil ze všech sil, aby ve své úloze dostál, ale ovsa byl nedostatek, protože jej spotřebovala mobilisovaná belgická armáda. Přece však byl naplněn v městě větší počet kolon. Byla to vítaná výpomoc na několik dní, která však nemohla napravit přerušovaný přísun. Kdyby se útvary tehdy nebyly živily samy z místních zdrojů, byly by hladověly, neboť spojení se zápolím bylo dosaženo až tehdy, když nastaly v pochodech následkem bojů přestávky.

Plné a hospodárné využití místních zdrojů bylo nezbytné a umožnilo operace.

9. armáda (5 armádních sborů a 1 jezdecká divise) měla r. 1914 v severním Polsku k dispozici 18 vozatajských kolon, 3 automobilní kolony a 12 rakouských vozatajských kolon o 200 vozech. Sborové kolony byly doplněny selskými povozy, aby mohly dopravit předepsaný náklad i po špatných cestách. Ačkoli byly trény tedy podstatně rozmnoženy, nebyl by přísun dosáhl rychle postupující armády, kdyby nebylo již předem nařízeno, aby přísun byl omezen na chléb, kávu, cukr, sůl a $\frac{2}{3}$ potřeby ovsa, neboť dráhy byly zničeny.

12. armáda, jež postupovala po překročení Narevu v srpnu r. 1915 neobyčejně rychle, musila odkázati své útvary téměř jen na místní zdroje, hlavně na plodiny na poli, protože se vzdálila na 200 km od železnice (Ostrolenka).

Velké důležitosti nabyla služba proviantních důstojníků; tam, kde byl tento důstojník chratný a rozšafný, nedařilo se útvarům zle ani v nejhorších dobách, neboť obratnému proviantnímu důstojníku se podařilo sehnati výživu a dodat stravu vojsku i v boji.

Krátce po vypuknutí války bylo jednáno o změně způsobu zásobování čerstvým masem. Již v míru se zdálo pochybným, budou-li útvary s to, aby se zásobovaly samy masem, když se shromáždí vojsko ve velkém počtu v malém prostoru. Bylo uvažováno o tom, jak dopravit čerstvé maso k útvarům z ústředních jatek, aby se za teplého počasí nezkazilo. Výhody ústředních jatek byly známy: hospodárnější využití personálu, vnitřností, odpadků, hygiena, omezení pochodu jatečného dobytka atd. Když generální intendant dostal hlášení, že nepřítel na západě odhání veškerý dobytek z pohraničních okresů, dal zřídit u armádních sborů polní jatky, jež byly dotovány 70 řezníky a honci a 7 adaptovanými nákladními automobily. Když tyto automobily byly dodány jednotkám v srpnu 1914, tedy v době, kdy nastal citelný nedostatek dopravních prostředků, byly sice s radostí pozdraveny, ale bylo jich použito k dopravě střeliva a raněných. Ani jatky nebyly hned zřízeny, neboť útvary byly s dosavadním způsobem zásobování masem spokojeny.

Zásobování chlebem se vykonalo celkem hladce. Útvary pekly chléb jen výjimečně, opatření zůstalo věcí intendancí. Pojízdné pekárny sborů hradily celkem potřebu. Když však pochodové výkony vojska byly příliš velké a cesty špatné, klesly výkony pekáren velmi značně. Na rozrytých cestách na východní frontě bývaly pece taženy až deseti koňmi. V takových dobách vypomáhal sborům etapní intendant z etapních a civilních pekáren.

2. Výživa na ustálené frontě v období klidu.

Přechodem k válce posílení nastala možnost a příležitost k řádnému vybudování komunikací. Zničené železnice byly opraveny, nové postaveny a polními drahami prodlouženy; silnice vyspraveny a zdokonaleny.

Z přiděleného proviantního skladu v zápolí vedla komunikační tepna do etapy armády; tam se spojení paprskovitě rozvětvovalo k místům potřeby. Bylo žádoucí, aby potraviny přivážené vlakem byly rozděleny, aniž bylo třeba je překládati; proto čekali na rozdělovacím místě, které mohlo ležeti i za etapou, skladištní úředníci, kteří vagony podle rozkazu etapního intendanta rozřídili, označovali a na stanovená nádraží řídili.

Přisunuté zásoby byly složeny v polních skladech armádních sborů, v nichž také shromažďovány výtěžky exploatace. Počet, poloha a velikost polních skladů řídily se možností dovozu, spojením s útvary a počtem těles, jež na ně byly co do odběru odkázány; zpravidla však byl zřízen pro každou divisi jeden polní sklad.

Z polních skladů odbírali proviantní důstojníci těles proviant a odváželi jej na vozech na potraviny a krmivo, a to obvykle na dva až tři dny najednou. V mnoha případech byly zřízeny potravinyové sklady těles a v nich uložena 1—2denní zásoba trvanlivých potravin.

Aby bylo šetřeno převozných kuchyní, vzácného to a těžko nahraditelného materiálu, byly stavěny kuchyně stálé, v nichž bylo možno i péci. Konstruovány plány na stavbu vzorných kuchyní, cvičení kuchaři ve zvláštních kursech, zavedena přísná kontrola v kuchyních.

Spojení kuchyní s předními liniemi bylo různé a řídilo se situací. Kde to účinek nepřátelských zbraní dovozoval, bylo nošeno hotové jídlo, někdy i na soumarech a oslech, do určených míst k zákopům, kam se dostavili nosiči od jednotek, aby jídlo přijali a donesli k jednotkám. V zákopech se ohřívalo jídlo tuhým lihem nebo dřevěným uhlím, a i ohřivači nejrozmanitějších vzorů.

Byly-li kuchyně příliš vzdáleny od zákopů, byla dopravována strava k zákopům v noci v převozných kuchyních.

Asi od října 1914 počaly armádní sbory zřizovati polní jatky. Automobily přidělené v srpnu pro dopravu masa byly velkým použitím pro přísun jiného materiálu opotřebovány. Byly tedy zařaděny v říjnu do nově se tvořících automobilních kolon zase vozy na maso; ale ani ty nevozily maso, nýbrž zase jiný materiál.

Možnost dopravy čerstvého masa k útvarům diktovala způsob zřizování polních jatek; v některých úsecích byly zřízeny divisi, jinde zase sborové jatky. Roku 1916 bylo v činnosti:

47	jatek	pro	1	divisi,
25	"	"	2	divise,
13	"	"	3	"
5	"	"	4	"
2	"	"	5	divisi.

V květnu 1917 byla vybavena každá divise personálem pro polní jatky.

Polní jatky se stávaly poznenáhlu moderními a pozoruhodnými velkozávody. Byly umístěny, kde jen možno, v stabilních jatkách, vyráběly i salámy a uzeniny; zvláštní péče věnována zpracování

vnitřností a krve. Kůže, kosti, střeva a jiné odpadky zasilány do zápolí.

Pro výrobu chleba byly postaveny za posíční války kamenné pece u polních skladů, čímž šetřeno pecí pojízdných.

Tak vznikala na ustálené frontě v jednotlivých úsecích stálá zařízení, jež se přizpůsobovala místním poměrům. Byla-li zasažena ta neb ona divise do nového úseku, musila především nabýti znalosti o zařízení úseku. Do nového místa vyslán předem intendant s nezbytným výkonným personálem, aby se informoval a vzal do správy zásoby a zařízení.

3. Výživa v zákopech za velkých bojů.

Za posíční války ustálila se rychle vyživovací služba; byla upravena s toho hlediska, že se vojsko nepohybuje a hájí svou državu. Zařízení postačila s počátku i pro větší boje zákopové.

Když však pozdější obranné a průlomové boje shromažďovaly stále větší masy vojsk v malých oblastech, musila býti výživa zvlášť připravena. Jak ohromně a náhle vzrostly krátce před bojem válečné počty, ukazují tyto příklady:

V bojích u Arrasu na jaře 1917 měla 6. něm. armáda tyto válečné počty:

dne	1. 3. 1917	—	378.000	osob a	98.000	koní
„	21. 3. 1917	—	392.000	„ „	110.000	„
„	1. 4. 1917	—	479.000	„ „	129.000	„
„	11. 4. 1917	—	591.000	„ „	157.000	„
„	21. 4. 1917	—	712.000	„ „	200.000	„
„	1. 5. 1917	—	710.000	„ „	221.000	„
„	21. 5. 1917	—	710.000	„ „	215.000	„
„	1. 6. 1917	—	627.000	„ „	191.000	„
„	21. 6. 1917	—	487.000	„ „	143.000	„

U 4. armády bylo počítáno pro obranný boj na podzim 1917 s válečným počtem 400.000 osob a 100.000 koní; ve skutečnosti dosáhla armáda počtu dvojnásobného.

Armádní intendanty byli povinni opatřiti výživu aspoň pro onen počet vojska, který jim označil armádní velitel jako pravděpodobný. Při správně fungujícím dovozu nebyl to žádný zvláštní úkol, ale za poměrů, jaké byly roku 1917/18, byly potíže nemalé, neboť situace v zápolí nedovolovala již nahromaditi v poli větší zásoby, a byla-li náhle zahájena ohromná přeprava vojsk na ten neb onen úsek, byl přísun potravin omezen.

Poněvadž nebylo možné předvídati, bude-li lze donášeti za očekávaných prudkých bojů hotovou stravu do předních linií, bylo mužstvo opatřeno před bojem několikadenní zásobou trvanlivých potravin (konservy, salám, kořalka a pod.).

O potravinových skladech těles byla již zmínka. Ač se stále opakovala zkušenost, že byly poškozeny, zničeny nebo zabráný nepřitelem, nemohla se jich tělesa, očekávající velké boje, vzdáti. Ztrátám různých zařízení posíční války nelze zabrániti, neboť zařízení jsou vybudována tak, aby umožnila výživu v nejpřednějších liniích.

Při přípravách pro vlastní útok musilo býti dbáno jednak tajnosti, jednak toho, aby při zdaru podniku ustálený posíční systém byl učiněn ihned mobilním. Terén před armádou byl boji rozrytý.

Střelivo mělo v dopravě přednost. Dovoz potravin musil tedy obyčejně váznouti. Tělesa byla odkázána na ukořistěné zásoby a na železné dávky.

Spořádané zásobování vojsk z ukořistěných potravin bylo možné jen tehdy, když vojsko bylo ukázněné. Je však těžké žádati od vojska, které bylo po dlouhou dobu nuzně živeno, aby, vidouc náhle značné zásoby nepřítelů, čekalo na správný příděl. Dlouhé strádání na frontě a uvolněná kázeň měly za následek, že se německé vojsko za velké ofensivy roku 1918 zdrželo déle u ukořistěných zásob, než toho taktická situace vyžadovala. (Příště dále.)

VOJENSTVÍ DOMA A V CIZINĚ

Výsledek soutěže rozepsané Vědeckým ústavem vojenským na r. 1926.

Literární soutěž, kterou rozepsal ústav pro r. 1926, předstihla naše očekávání. Pokrok proti letům minulým je tu značný. Mnoho prací, skorem třetina, byla pracována po stránce odborné s velkou svědomitostí, po stránce formální vzorně; slouží autorům jen ke cti.

K soutěži sešlo se celkem 64 prací. Autory byla řešena všechna daná témata kromě důležitých otázek leteckých. Z těchto 64 prací byla komisí vyřaděna jediná práce, poněvadž autor nedodržel podmínek soutěže, takže bylo recenzováno jen 63 prací. Provedeno bylo 138 recenzí.

Stálá porota při Vědeckém ústavu vojenském, která byla letos rozšířena o zástupce interesovaných oddělení ministerstva národní obrany, rozdělila ceny takto:

a) Tři ceny po 1500 Kč:

1. Plk. zdrav. MUDr. Gustav Gellner (Olomouc, 7. p. divise; otázka Ch*);
2. škpt. gštbu František Pohunek (Praha hlavní štáb, franc. misse; otázka A—1);
3. kpt. int. Josef Vorlíček (Litoměřice, 3. pěší divise; otázka I—1);

b) Devět cen po 1000 Kč:

1. Kpt. Josef Hirsch (Opava, p. pluk 34 „Střelce J. Čapka“; otázka A—1);
2. npor. Václav Melichárek (Komárno, ženijní pluk; 3.; otázka A—1);
3. npor. Fabián Novotný (Košice, 11. pěší divise; otázka I—1);
4. škpt. Louis Polášek (Praha, Zemské voj. velitelství; otázka I—1);
5. npor. Stanislav Sousedík (Olomouc, dělostřelecká měrická rota; otázka B—4);
6. škpt. Karel Svoboda (Turnov, doplňovací okr. velitelství; otázka H—1);
7. kpt. Antonín Škelenko (Praha, Voj. zeměpisný ústav; otázka A—1);
8. škpt. gštbu Oldřich Španiel (Praha, operační odd. hlavního štábu; otázka A—1);
9. škpt. gštbu Hynek Štěpánský (Praha, operační odd. hlavního štábu; otázka A—2).

c) Osm cen po 700 Kč:

1. škp. Zdeněk Hoblík, dvě ceny (Bratislava div. soud; otázky J—1 a J—2);
2. pplk. int. Josef Holda (Praha, 4. odd. hlavního štábu; otázka I—1);
3. škpt. ing. Karel Mayer (Praha, autoprapor č. 1; otázka G—3);
4. škpt. JUDr. Břetislav Menčík (Košice, div. soud; otázka J—4);
5. npor. Jiří Souhrada dvě ceny (Komárno, ženijní pl. 3.; otázky B—1 a D—1);
6. mjr. Václav Ždímal (Olomouc, dělostřelecký pluk 7.; otázka B—4);

* Viz VR. roč. VII. (1926), č. 1., str. 40 a 41.